

Panel rasprava “Socijalnoekološki izazovi razvoja ekološke poljoprivrede
u kontekstu ruralnog razvoja”

Upravni odjel za poljoprivredu, ruralni razvitak i šumarstvo Zagrebačke županije
Katedra za socijalnu ekologiju Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu
Hrvatsko agroekonomsko društvo (HAED)

Prepreke razvoju ekološke poljoprivrede u Republici Hrvatskoj

Jasmina Božić

Armano Srbliinović

Zagreb, 20. prosinca 2021.

Sadržaj izlaganja

- Uvod: O znanstvenoistraživačkom projektu
- Uzorak
- Metoda
- Rezultati i rasprava
 - Glavne prepreke razvoju eko-poljoprivrede
 - Spominjali ih gotovo svi sugovornici
 - Ostale prepreke
 - Spominjao ih dio sugovornika
- Zaključci

Uvod: O znanstvenoistraživačkom projektu

- Projekt *Socioekonomski čimbenici mikro i malog poduzetništva u ekološkoj proizvodnji hrane*
- Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
- Potpora Sveučilišta u Zagrebu
- Dopusnica Povjerenstva za prosudbu etičnosti istraživanja Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu
- Prikupljanje podataka: **studeni – prosinac 2020.**
- **Do sada objavljena 2 rada na domaćim i međunarodnim znanstvenim skupovima, te članak *Micro entrepreneurship in organic production of fruits and vegetables in Croatia: From self-help to neoendogenous development* u časopisu *Journal of Rural Studies***

Uzorak

Kvalitativno istraživanje:

- **29 polustrukturiranih intervjuja s mikro poduzetnicima u ekološkoj proizvodnji povrća i voća u RH iz svih 20 županija i Grada Zagreba**
- **6 intervjuja s ekspertima za ciljana područja**

Uzorak mikro poduzetnika:

- Prema vrsti subjekta: 26 predstavnika OPG-ova, 2 predstavnika d.o.o.-a, 1 predstavnik obrta
- Prema funkciji: 18 nositelja OPG-ova, 2 vlasnika d.o.o.-a/obrta, 9 članova obitelji nositelja/vlasnika
- 19 žena, 10 muškaraca
- Prosječna dob: 49 godina
- 6 sudionika bavi se poljoprivredom "od djetinjstva", preostali prosječno 14 godina
- Sudionici se bave **ekološkom** poljoprivredom u prosjeku 10 godina
- 15 SSS; 14 VSS, od toga 5 diplomiralo agronomiju

Uzorak

- Prema vrsti proizvodnje: širok raspon kultura, od onih uobičajenih za hrvatsko podneblje (krumpir, salate, kupusnjače, jabuke, kruške itd.) do novije uvedene kulture (batat, aronija i dr.)
- Prosječna veličina gospodarstva: 13,1 ha
 - Prosjek, izuzmu li se 3 gornja "outliera": 3,7 ha
 - Medijan: 2,7 ha
- Prosječan broj zaposlenih: 1
 - 13 subjekata bez zaposlenih
- Približno 2/3 subjekata, osim proizvodnjom, bavi se i nekim oblikom prerade (zimnica, sokovi, sirupi, čajevi, džemovi, pekmezi...)
- **Uzorak eksperata:** 2 sveučilišna profesora, po 1 inovator, predstavnik DU, JLRSP, te udruga poljoprivrednih proizvođača

Metoda

- Protokol intervjua – skupine pitanja:
 - motivacija za ulazak u organsku poljoprivredu
 - vrste i uvjeti proizvodnje
 - marketing i distribucija
 - utjecaj na zajednicu
 - podrška s lokalne, regionalne i nacionalne razine
 - suradnja unutar i između sektora
 - prilike i prepreke u razvoju
 - planovi za budućnost
- Intervjui provedeni telefonski, snimani (prosječno trajanje: 49 min) i transkribirani
- Obrada u programskom paketu MAXQDA 12
- Tematska analiza; ovdje obrađujemo samo temu prepreka razvoju ekološke proizvodnje

Glavne prepreke iz perspektive sudionika

3 glavne skupine prepreka – spomenuli ih gotovo svi sudionici

- **Nedovoljno jasan status (ekološke) poljoprivrede** u državi i društvu
 - U neskladu s izuzetnom važnošću hrane kao životne osnove
 - Nedovoljno jasni strateški ciljevi, a čak i kad su postavljeni, provedba nije dovoljno konkretna
- **Nedovoljna potražnja** za ekološkim proizvodima
 - Nedovoljno veliko tržište i nedovoljno strateško promišljanje razvoja tržišta
 - Nedovoljna svijest potrošača o prednostima ekološki uzgojene hrane
- **Loš sustav poticaja**
 - Nedovoljno “meritokratski”
 - Ne nagrađuje “prema zaslugama”

Nedovoljno jasan status (ekološke) poljoprivrede

“Evo sad se donosi nova strategija hrvatske poljoprivrede i nama još nitko nije odgovorio na pitanje, mi smo postavili pitanje: **‘Hoće li biti definirano u novoj strategiji jel Hrvatskoj treba proizvodnja povrća ili ne treba? Ako treba, u kojem opsegu, odnosno u kojem postotku samodostatnosti, jel nam treba 100% ili hoćemo i više za izvoz?’** To uopće mi ne vidimo da je to definirano, a kada bi to bilo definirano strategijom, onda bi se moglo na tom tragu i poticati domaću proizvodnju. Ako se ne potiče, ako se ljude ne motivira da rastu, onda tu neće biti puno pomaka nažalost. Onda će strategija biti samo papir koji neće ništa novo donijeti.” (31:54)

“Hoću Vam reći da priča počinjena vrlo jednostavnim problematikama. Znači, vi da bi u nekakvoj državi poticali bilo kakvu vrstu poljoprivrede, vi morate imati za to infrastrukturu. **Infrastruktura mora početi od nekakvog državnog, strateškog, organizacijskog dijela.** Znači, kada ljudi imaju ideju da se bave nečim, oni bi trebali naći na nivou države nekakvu infrastrukturu koja im u tome pomaže, olakšava, što god... Je li tako? Međutim, vi to ovdje nemate.”(6:80)

“Znači to je država, **to je država inicijalno da to pomogne i kad se to zalaufa jednog momenta, više države ne treba biti...** Ali inicijalno je država ta.” (8:190)

Nedovoljno veliko tržište

- Nedovoljno strateško promišljanje razvoja tržišta ekoloških proizvoda

“...nema te neke karike iznad, netko tko će možda otvarati neke veće tržišne kanale, pa onda stvoriti neku veću potrebu i garanciju otkupa, pa u tom smislu onda... Kad bi postojale te neke garancije, onda bi se možda ljudi lakše i odlučili ući u ekološku... **Kad bi imali riješeno tržište dobro, a ovako nekako kod nas još uvijek proizvođač sam rješava tržište, što je OK za male proizvođače nekako, ali nema tu velike... Veliki su gubitci. Mislim nema tu nekog razvoja onda o kojem pričamo, o nekim velikim površinama, o nekim velikim povećanim prinosima i količinama, nema toga... Dok mali proizvođač radi za svoj štand, to je OK, ali nema tu nekog razvoja na nivou države...**” (16:94)

“Teško je poraditi na uređenju tržišta, **tržište je slobodno i ne možemo puno toga napraviti... Da li prije kokoš ili jaje? Oćemo li prvo podizati proizvodnju povrća, pa onda to isto plasirati? Ili motivirati kupce, pritom mislim na hotele, manje obiteljske koji mogu dobro prezentirati priču ekoloških proizvoda koji se kasnije nude gostima.** I zapravo bi trebalo kompletan Jadran povezati... Neće svaki hotel uvrstiti ekološke proizvode ni voće ni povrće, ali puno njih bi to napravilo da im se omogući sigurna isporuka.” (19:94)

Nedovoljna svijest potrošača

- Nedovoljna educiranost
- Nedovoljna kupovna moć

“...po meni su dva problema. Prvo **needuciranost potrošača**, onda vjerojatno i drugi segment koji zapravo je **njihov standard**. Ali ne bi se čak niti na standard evo osobno izvlačila, mislim da kod nas ljudi jako puno para ostavljaju u apotekama, na nekakve kemijske dodatke za hranu, kojekakve da ne kažem i gluposti komercijalne...Ali to je kod nas jednostavno takav trend, da se do toga [ekološkog uzgoja] toliko i ne drži.” (6:58)

“Pa, ono što nama fali definitivno na tržištu, je bolja marketinška pokrivenost ekoloških proizvoda, jer ja mislim da **ljudi još uvijek nisu dovoljno educirani da domaće ne znači ekološko, da natpis "nije špricano" ne znači ekološko, da "s domaćeg vrta" ne znači ekološko**. Nedovoljna je edukacija samih potrošača, i mislim da je to primarni problem čitave priče.” (1:144)

Nedovoljna svijest potrošača

“Tko bi trebao možda na državnoj, regionalnoj ili lokalnoj razini po Vašem mišljenju, trebao nešto raditi, poduzeti na tom ekološkom osvještavanju kupaca, da znaju prepoznati, da znaju razliku između ekološkog i konvencionalnog proizvoda?”

O: Pa, po meni, prvo bi tu bile, **tu bi prvu ulogu trebale odigrati županije, zato što županije subvencioniraju uglavnom svojim proizvođačima ekološku proizvodnju u određenoj mjeri, i onda s jedne strane ulažu u ekološku proizvodnju, dok s druge strane ne educiraju iste te potrošače iz svojih županija što je to eko proizvod i kako ga uopće mogu prepoznat. To je prva stvar...**

Naše povrće, najčešće imamo upit kad su u pitanju **tikve, ove mošusne, cikla, mrkva i to. To kupuju mame s jako malim bebama, znači bebama kojima je to prva hrana. Onda vam jako puno ljudi koji se bave intenzivno sportom i koji paze na prehranu, oni isto kupuju naše proizvode. Različiti su ljudi, različite su pobude iz kojih kupuju takvu vrstu hrane.**” (1:142, 145-146)

Loš sustav poticaja

“Mislim da su se veliki poticaji u Hrvatskoj, taj dio znam recimo za poljoprivredu, davali na pogrešan način jer ako Vi dajete poticaj, iz tog poticaja bi trebali dobiti i povratno ako ne jednako, barem dvostruko od onoga što je država dala. Mislim da su se ti poticaji davali pogrešno, da se nisu kontrolirali i da smo sad, govorim unatrag 20 - 25 godina, i da se tu dogodilo da nam je poljoprivreda u ovoj situaciji u kojoj je. **Da se onolika količina novaca koja je data, a data je od strane države u poljoprivredu, da se davala na način da je to bilo ispravno da je to bilo, ajmo reći planski i kontrolirano, mislim da nam poljoprivreda ne bi bila u ovoj situaciji u kojoj je sada.**” (23:68)

“Nažalost, **mi sad imamo puno površina koji su neki lješnjaci, orašnjaci u ekološkoj poljoprivredi, a prinosa nema.** Tak da nisam tu sretan, da ne upotrijebim neku težu riječ, nisam sretan kak se to razvija...To je sve, kažem sramota, ali tak je...” (27:78-79)

“U ekološkoj poljoprivredi problemi su inače, što ljudi samo gledaju poticaje. To je najveći problem, a ne gledaju za uzgoj dovoljno, a ovo što država daje poticaje je tak kak je, ali se ne potiče prava neka proizvodnja i ne učestvuje se da taj koji proizvodi zaista može i taj proizvod po normalnoj cijeni plasirat.” (3:68)

Ostale prepreke: Neprilagođene mjere RR

- Samo jedna mjera (M11) ciljana specifično za ekološke poljoprivrednike (prijelaz na i održavanje praksi i metoda ekološkog uzgoja)
- Ostale mjere često nisu dovoljno fleksibilne za male ekološke uzgajivače

“I zanimljivo, sve te mjere u biti od ruralnog razvoja, to je sve namijenjeno za velike, svim malima je samo od sviju tih mjera, ponuđena ta mjera 6.3.1 [Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava]. Niti jedna druga, sve su za velike.” (4:154)

“Imam ja 2 hektara takve površine koja je strmina, i sad natječaj ide za neproduktivnu djelatnost. Znači to je 5.1.1. ili tako nešto. Znači za iskrčivanje, a baš to imam, bagremik, to su neki nasadi, tu spada bagrem i ne znam još neke sorte i očete tu poljoprivredno zemljište. Znači za to se daje natječaj i za terasasti nasad, ja bi morao **napraviti terasasti nasad** zato što je strmo. I sad išao sam ja i kod ovih što rade projekte, kad smo poslali upit na Ministarstvo, nigdje ne piše gdje se to može raditi. **Može se samo Dubrovačko-neretvanska, Ličko-senjska i Dalmatinska županija, di je to kao tradicionalno, a u Slavoniji nije?...** To je veliki posao da se to napravi, a ne možeš ga dovest u poljoprivredno zemljište i ne možeš ga obrađivat.” (11:128)

Ostale prepreke: Neprilagođene mjere RR

“Mi u godinu i pol dana... morate znači dići kredit i poplaćati to sve da bi dobili u konačnici povrat tih 50%. Jer vi ne možete ne znam tipa... **mi smo kupili traktor, ne možete vi platiti odnosno nitko vam ne želi prodat traktor, a da platite pol cijene. Znači oni vam ga jednostavno neće isporučiti, dok vi ne platite čitav taj traktor. Znači vi morate uzeti kredit za to.** A u nekakvim tim projektima, vama se zapravo ti troškovi nigdje niti ne percipiraju... Plus, nije vam to vrijeme odrade tih projekata, nigdje u startu komunicirano, znači u startu je to komunicirano da će to biti 6 mjeseci, a ne zapravo tri puta duži period. Tako da je i to isto jedan, onako po meni, negativan impakt. Vi ne smijete odraditi te aktivnosti, pa za njih aplicirati. Znači **te aktivnosti se ne smiju započeti prije nego li je odobren EU projekt, to je isto dodatni minus.** I to znači da, **ako je Vam nešto što je bitno i hitno ko što je nama bio sustav navodnjavanja,** vama se on jednostavno ne prizna. Znači mi **nismo mogli ni na koji način povući sredstva za sustav za navodnjavanje** čija je cijena 100 000 kuna. Tako da to nije nimalo..kak bi rekla, malo i zanemarivo ulaganje. Znači za neke stvari vi ne možete jednostavno..znači to **vrijeme koje se tu iza tih projekata skriva, ako ste vi zaista proizvođač kojem to treba, ono je vama jednostavno neprihvatljivo.** Po meni, to je prihvatljivo za subjekte koji pokreću projekte za stvari koje nisu njima vremenski ni općenito nužne, ili za one koji zapravo na neki način kroz te projekte ajmo reći odrađuju neke druge stvari gdje im to zapravo, kak bih rekla, nije stvaran cilj.” (6:94)

Ostale prepreke: Neprilagođene mjere RR

“Ja sam htio na sina dignut onu **mjeru za mlade poljoprivrednike**, pa smo na kraju odustali..Ne toliko ja, ja bih još i izašao kakav jesam, **ali je on odustao od toga kad je vidio da će odmah morati uć u RPO, da je to obavezno i da će biti obaveznik PDV-a, a nije vidio na koji način će dignut prodaju.** Znači on je mene dobro pitao i to je pitanje bilo na mjestu ‘Tata, da li mi možemo dignuti prodaju dvostruko?’ jer će nam toliko trebat sredstava dok ja uđem u RPO odnosno u PDV i ja sam mu priznao da nemam odgovor na to pitanje, možda da, ali teško je reći s obzirom da je baš kriza ova nailazila i tak smo mi u stvari odustali od toga.” (15:104)

“**Mi smo iskoristili za traktor, malčer, frezu i traktorsku sijačicu. Sve za mehanizaciju jer je najjednostavnije,** ne ide u gradnju i tako bilo je nekih drugih planova, ali kad je ovo najjednostavnije, pa će se neka druga sredstva iskoristit za neke druge stvari. **Kad se ide u neku gradnju i to, dosta je komplicirano, neki prostor... kompliciran sam natječaj.** Mi smo išli na mehanizaciju.” (20:14)

Ostale prepreke: Prevelika administracija i birokracija

“Ja sam htio još posadit, imam jedno zemljište. Htio sam posadit nasad, i od toga čak nisam odustao. I onda sam nadzornu stanicu pitao kako šta, onda je ona pitala Ministarstvo kako šta, onda je Ministarstvo reklo da može, da moram kupiti certificiranu sadnicu... Ali u Hrvatskoj nema certificirane sadnice... I onda sam u Ministarstvu objašnjavao da ja sam proizvodim sadnice i to su bile autohtone sorte i onda je nadzorna stanica urgirala da je to nemoguće i kaže da imamo u Italiji za kupit eko sadnice... Ali govorim ja: ‘Ali to nije [ta sorta]’... I toliko je nadzorna stanica išla na živce nekoj osobi gore, da je ta osoba gore nadzornoj stanici rekla: ‘Pa čujte gospođo, pa šta se Vi toliko trudite oko tog OPG-a? Šta se Vi toliko mučite oko njega? Šta toliko tvrdoglavo nastojite njemu pomoć?’ (smijeh) To vam je osoba iz Ministarstva. Iako moram kazat da su mi i pomogli, ali i tamo ima pojedinaca... Ali htio sam Vam kazat da ljudi koji žele biti nešto drugo, koji žele nešto napraviti nailaze na raznorazne poteškoće... začuđujuće... i moraju biti na granici ludosti da bi preskakali te poteškoće.” (29:130)

“...**papirologija oko same ekološke proizvodnje je vrlo komplicirana. Dužni ste voditi strašno puno evidencija**, na strašno puno stvari morate pazite, sankcije su vrlo rigorozne, znači ako nešto fulate ili nešto krivo napravite, riskirate to da ćete izgubiti certifikat. A ako izgubite certifikat, automatski Vas penalizira i sustav kojim ste dobili određeni poticaj kojeg morate vratit.” (1:188)

Ostale prepreke: Prevelika administracija i birokracija

“Trebali smo krenut u Zagreb, ali kažem nešto se iskompliciralo i još nismo, to su nas, birokracija opet ono, šta reći, jer su tražili da na svakom proizvodu... Ajde nije problem kada imaš npr. jednu posudicu jagoda pa stavit deklaraciju, ali na svaku salatu, na svako to nešto stavljati deklaracije, jer to ide u košari. **Npr. vi sada naručite dvije salate, jednu rikolu ili tako. Proizvođačima je problem na svako to lijepit deklaraciju, znači da je to. Mi to sve imamo na papiru, kako dobijemo npr. oni kak naruče. I ima certifikate, e onda je tu došlo do birokracije jer Vi na svakoj salati morate nalijepiti, tko je proizvođač, dokle vrijedi. Znaite da je proizvedeno u Hrvatskoj, da je ovo, da je ono. Umjesto da su to oni jednostavnije napravili: da taj potrošač dobije što je naručio i od kog je naručio. On točno zna od kog je naručio i zna specifikacije od toga proizvoda i dobije to na papiru. Ne, ne može biti to na papiru, to mora biti na proizvodu. To mislim da je birokracija malo žešća naša.” (4:70)**

Ostale prepreke: Mentalitet

- **Nedovoljna radna etika i vrednovanje proizvodnog rada**

“Znači ljudi jako slabo rade, drugo mi smo nekako... želimo biti fensi šmensi svi, da imamo svi nalakirane nokte, da imamo svi... Ja znam kad sam svojim Japancima, ujutro plijevim mrkvu, a popodne dođem na kartu pa njima objašnjavam plan razgleda, pa moji su prsti svi zeleni od trave... Ja njima kažem: ‘Ja nisam neuredna, ja sam samo jutros radila.’ Oni vele: ‘Mi kužimo da je to prljavština od...’ Znači, oni cijene tu prljavštinu, te prljave ruke, nisu moje ruke neuredne, ali znate kak je kad plijevite cijelo jutro pa vam pozelene ruke od trave... Znači, malo je ljudi kod nas spremno imat zelene prste i zanoktice i to, ali ajmo si proizvest kvalitetnu hranu jer imamo sve... od najviših planina do nizina.” (12:90)

- **Nedovoljna spremnost za udruživanje i suradnju**

“Ne postoji toliko praksa organiziranja ljudi, da ljudi nekako zajednički u neke stvari ulaze, da možda dijele zajedno neke rizike u proizvodnji u smislu nekih malih proizvođačkih organizacija i tako... Jer ovako svatko radi za sebe i to su užasno skupe proizvodnje, **kod nas nema toliko udruživanja, nema nikakve zajedničke nabavke ni repromaterijala ni korištenja mehanizacije**, ničega... Tako da u tom smislu, kad sve radiš sam, dok god bude tako, neće stvari moći ići naprijed.” (16:94)

Ostale prepreke: Fragmentiranost sektora

→ Slab utjecaj na javne politike

“...imam osjećaj da svi drugi lobiji su puno jači u svemu tome osim lobija ekološke poljoprivrede, i ta ekološka poljoprivreda nažalost je nekako ‘zadnja rupa na svirali’, a kad s druge strane gledate buduće strateške planove Europske unije i Zeleni plan i to sve, oni su zapravo osnova onoga što mi radimo u ekološkoj poljoprivredi. A mi opet, kao i obično u svemu tome, kasnimo. Tako da tu ima puno posla i posla za puno ljudi, samo se treba nać dobro educirani i školovan kadar koji bi to mogao shvatit. A onda se treba prionut teškom poslu da se to uopće dovede u nekakvo stanje da se prepozna ekološka i proizvodnja i potrošnja.” (1:146)

“Da je bilo puno ljudi velikih, jakih u povrću bio bi hektar povrća sad 30 000 kuna poticaja. Kod nas je sve bazirano na lobijima...” (5:120)

Ostale prepreke: Nedostatak radne snage

- **Depopulacija ruralnih područja**

“...a ovdje i da želite nešto raditi i da imate neke pare, **ne možete naći ljude koji će vam raditi nešto** zato što tu nema puno stanovništva, to su sve uglavnom sela u koja se malo ljudi vratilo poslije rata i **tu nema mladih ljudi**. Evo npr. samo ja živim u ovom selu, znači nema niti jedno dijete osim mog djeteta, ona ima 11 godina, znači apsolutno niti jedno. U susjednim selima isto nema, tako da je to jako tužno. A ne možete uzeti nekog starca od 70 godina ili neku baku da Vam to radi, nema šanse da to stigne niti da može to uraditi, nema teorije... Tako da **nemate koga ni uzeti da Vam radi sezonski**. Morate sve sami osmisliti kako ćete nešto...” (26:175)

- **Nedovoljna atraktivnost zaposlenja u poljoprivredi**

“Ali možemo govoriti i o demografskim kretanjima..Moramo znati da **u ekološkoj proizvodnji ipak imate i puno više ljudskog rada nego šta je to u konvencionalnoj proizvodnji**. Morate znati da mladost odlazi sa sela... Možda ima nešto i u nekim trendovima, u nekim razmišljanjima i eto **sve više mladih ljudi zapravo bježi sa sela u nekakva "lakša područja"**, a zapravo bi vjerojatno i sa nekim odgojem trebalo podići svijest o tome koliko je poljoprivreda važna i koliko bi trebala biti jako jako cijenjena.” (34:79)

Ostale prepreke: Nepovoljna obrazovna i dobna struktura poljoprivrednika

„Prvo je vrlo niska educiranost ljudi, znači kod nas je to kriminalno minimalna škola koju imaju svi ti proizvođači. To znači da većinom ti proizvođači imaju ili tri godine srednje škole ili praktički ono nezavršena srednja škola/osnovna škola. ... to je prvo. Drugo, **iznimno smo stara nacija s vrlo starim nositeljima poljoprivrednih gospodarstava**. To su sve ljudi preko 60/65 godina koji zapravo su pred mirovinu, a ne za razvoj nečega novoga.” (1:186)

„A onda nadalje, **jako je slaba marketinška kampanja samih proizvođača. Mi imamo jako jako puno ljudi koji su u ekološkoj proizvodnji**, koji su starije životne dobi koji proizvode svoje proizvode. Međutim, **ne razumiju strategiju pozicioniranja proizvoda na tržištu, i važnost marketinga** same proizvodnje. On možda ima to proizvedeno i ima to u svojoj kući, međutim jako teško to može plasirati i prodat jer jednostavno ne zna ponuditi proizvod tržištu. (...) Mi se isto sad spremamo na novi dizajn marketinga našeg proizvoda jer, sa početkom prerade, trebat će nam i **sve one popratne stvari koje prate jedan proizvod, znači dizajn ambalaže, dizajn markice, dizajn svega toga. Tako da, a to je prilično skupo**. To Vam je... to nije za naše pojmove, to nije jeftino i treba imati stvarno imati opravdanu proizvodnju koja bi mogla podnijeti investiciju u to da se marketinški razvije neki proizvod.“ (1:144)

Ostale prepreke: Rastuća neizvjesnost zbog klimatskih promjena

“Pa najveći problemi su svakako promijenjena priroda. To je ono čega se ja osobno pribojavam jer nam tu treba doslovno Božja pomoć... Vidim da se štetnici pojavljuju drugačiji, zemlja nam je drugačija, klima je drugačija, kiše padaju i onda kada ne bi trebale..Vidjeli smo ovo je ljetovanje bilo prekriveno kišama i solarna metoda, mehanička, uništavanja korova nije uspjela kod puno kultura... **Znači očigledno je da ćemo mi koji smo najmanje krivi za klimatske poremećaje, biti najizloženiji tome.** I to je ono što nas s pravom plaši, nas i naše obitelji. Mi gorimo na suncu, ovi drugi su na ljetovanju, ne sekiraju se puno... **konvencionalni... oni su u svojim plastenicima gdje je hidroplanski uzgoj gdje nemaju nikakvih problema, u zaštićenom prostoru... A oni su, mislim ne oni direktno, ali sve te skupine su u stvari proizvele ovu situaciju koju mi sada imamo. A mi ispaštamo.** Mi koji smo na otvorenim poljima, koji živimo s divljim životinjama i pokušavamo shvatiti prirodu i živjeti u suživotu s njom. To je sve teže.” (15:140)

“Neke godine će super roditi, sve će biti dobro, ali nesiguran je posao zato što... **kada biste Vi plaćali osiguranje, osiguranje od tuče, osiguranje od poplave... to su takvi iznosi koje Vi dajete, a natrag dobijete jako malo.** Mislim, to smo mi isto razmatrali sve jer je u redu da čovjek brine za svoje privatno vlasništvo i da ne očekuje da mu država... Mislim to je u redu, to je prema europskim standardima, da se brineš o svojoj imovini, da ju osiguravaš, međutim to su zaista zaista neisplative situacije. To je moguće jako velikim OPG-ovima, ali većini ne...” (33:43)

Ostale prepreke: Pandemijska kriza

- Do problema dolazi zbog **raznih društvenih i gospodarskih ograničenja** koja su nametnuta u nastojanjima da se spriječi širenje pandemije
- **Smanjuju se ili čak prestaju održavati ekološki sajmovi**

“Znači od korone, od sajmova... u toku cijele godine, tri-četiri sajma i to nam je to.” (4:168)

- **Otežano poslovanje eko-tržnica**

“Eko tržnica je sad u tom šoping centru godinu dana, nama je plan bio već prije izać nekako na javnu površinu, ali to je sve... trenutno se usporilo zbog cijele epidemiološke situacije, udruga je ostala bez nekih sredstava, tako da smo usporili tu transformaciju na nekakvu javnu površinu, što je dugoročno cilj i ideja...” (19:60)

Ostale prepreke: Pandemijska kriza

- **Smanjene aktivnosti udruga ekoloških proizvođača**

“A imamo tu Udrugu ekoloških proizvođača XY županije, ali na žalost isto u zadnjih... dobro ove godine je korona pa ništa.” (18:149)

- **Smanjena prodaja licem-u-lice**, dijelom zbog smanjene mobilnosti stanovništva, a dijelom i zbog pada kupovne moći u pojedinim potrošačkim segmentima

“Ja svaki dan tamo [u prodajni prostor] moram dovoziti, odvoziti povrće, znači to Vam je 100 kuna najmanje benzina. I ako se desi, recimo ovo što se sad dešava s koronom, kada se ljudi povuku u stanove i jedu radije bilo kakvu hranu, nego da dođu u kontakt...” (2:216)

“Naravno, ekonomska moć slabi, ljudi dobivaju otkaze...” (21:77)

- **Nedostaje socijalizacijski aspekt prodaje licem-u-lice**

“To [dostave] smo radili 2 mjeseca ako ne i duže, dok je sad bio lockdown i nije mi to to. Naprosto, sam taj moment... tržnica je s razlogom uvijek u povijesti bilo mjesto gdje su se ljudi okupljali, popričali, družili i tako da...baš mi je socijalni aspekt puno draži oblik prodaje, nego same dostave.” (19:52)

Zaključci

- Identificirane dvije skupine prepreka
- **Glavne** - gotovo potpuni konsenzus među sudionicima istraživanja
 - **Nedovoljno jasan status poljoprivrede, nedovoljna potražnja** za ekološkim proizvodima, loš sustav poticaja
- **Ostale** - spomenute od dijela sudionika, ali također zahtijevaju ozbiljno razmatranje
 - Neprilagođene mjere RR, prevelika administracija i birokracija, manjkava regulacija, mentalitet, fragmentacija sektora, nedostatak radne snage, klimatske promjene, pandemija...
- **Visina pojedinih prepreka različita je među županijama**
 - Razlike u stupnju potražnje → cijenama → održivosti proizvodnje
 - Razlike u stupnju potpore od jedinica lokalne i regionalne samouprave, savjetodavne službe...

Zaključci

- Većina identificiranih prepreka **systemske je prirode**
 - Teško ih je uklanjati jednostavnim i brzim djelovanjem pojedinačnih aktera
 - Također, **zbog fragmentacije sektora**, u svladavanju prepreka, **mikro proizvođači često su prepušteni samima sebi** i vlastitoj dosjetljivosti
- **Za sustavno osnaživanje ekološke poljoprivredne proizvodnje potrebni su višerazinski koordinirani naponi:** od samih proizvođača, preko lokalne i regionalne samouprave, nacionalnih tijela, pa sve do razine EU
 - Daljnja, **interdisciplinarna istraživanja: kako ojačati integraciju sektora**, te **kako uspostaviti sinergijsku suradnju s ostalim sektorima**
 - **Snažnija suradnja proizvođača**, potpornih tijela na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini, te akademske zajednice
 - **Neoendogena razvojna paradigma**

Literatura

- Božić, J. i Srbljinović, A., Micro entrepreneurship in organic production of fruits and vegetables in Croatia: From self-help to neoendogenous development, *Journal of Rural Studies*, god. 88, str. 239-248, 2021.
- Božić, J., Srbljinović, A. i Mihinica, S., Innovation Potential of Micro and Small Entrepreneurship in Ecological Production of Fruits and Vegetables. Presentation given at the II International Scientific-Professional Conference Innovations: A Guarantee for the Future of Agrobusiness in Croatia, Križevci, 27 November 2020.
- Božić, J., Srbljinović, A. i Herak, A., Organska proizvodnja voća i povrća u Hrvatskoj u doba COVID-19 pandemije. Zbornik sažetaka VIII. Nacionalnog kongresa Hrvatskog sociološkog društva, Zagreb, 20.-21. svibnja 2021. (urednici: J. Primorac, S. Kuti, M. Marelić), Zagreb, 2021., str. 20.
- Karoglan Todorović, S. i Znaor, D., Program razvoja ekološke poljoprivrede u Zagrebačkoj županiji do 2030. godine – akcijski plan, Zagrebačka županija i Agro Eko d.o.o., Zagreb, 2020.

Fotografije

- Božić, M., 2015. - 2021. Obiteljski vrt i voćnjak, privatna kolekcija.

